

დიდი ქართველი კომედი და ჰუმანისტი საშუალო საუკუნეებისა *

1

საშუალო საუკუნეთა ბნელეთში, როდესაც ევროპული აზროვნება დანის-
ლული იყო ცრუმორწმუნოებითა და რელიგიური ფანატიზმით, აღმოსავლური
პოეზიის ჰორიზონტზე ენთება შუქურა, რომელიც ჰუმანიზმის მოახლოებას
გვაუწყებს. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს სახელგანთქმული ქართული რომანტიუ-
ლი პოემა „ვეფხისტყაოსანი“, რომელმაც ჩამდენიმე საუკუნით უფრო ადრე
ასახა, ვიდრე დ. სავლეთის რენესანსმა, ჰუმანური იდეები და კეთილშობილი
მისწრაფებანი ადამიანისა. ვეფხისტყაოსანი მიეკუთვნება კაცობრიობის გენიის
ისეთ ნაწარმოებთა რიცხვს, რომელთაც, მარქსის სიტყვებით რომ ვთქვათ,
დღემდე შეუწარმუნებია ნორმისა და შეუდარებელი ნიმუშის მნიშვნელობა.

„Habeant libri fatum suum“, — წიგნებს თავისი ბედი აქვსო, — იტყოდნენ
ძველად რომაელები. ეს სიტყვები ყველაზე მეტად ვეფხისტყაოსანზე ითქმის.
ჯერ იყო და მას აუმხედრდნენ ბნელეთის მოციქულები, კლერიკალურ-კონსერ-
ვატული წრის წარმომადგენლები, რომელნიც ებრძოდნენ მას სარწმუნოებრივ-
მორალური პოზიციებიდან იმიტომ, რომ ის „არ ახსენებს სამებასა ერთარსუ-
ლად“ და, როგორც „სამეძაო“ ვითომცდა წიგნი, ოჯახურ მორალს ბღალავს;
ამის გამო ზოგი თავისი უილაჯო ინტერპოლაციით და ინკრუსტაციით შეუბ-
რალებლად სჯიჯვნიდა და ამახანჯებდა პოემის ნატიფ ანაგობას, ზოგი კი-
დეც უღმობელად სდევნიდა მას და პირდაპირ აუტოდაფეს უმართავდა. მეო-
რე ბანაკის წარმომადგენელი ასეთი, ბრალდების გასაბათილებლად სხვაგ-
ვარ უკიდურესობაში ვარდებოდნენ, როდესაც პოემაში „საღმრთო“ ნა-
წარმოებსა და „საღმრთო მიჯნურობას“ ეძებდნენ და იდეოლოგიურად
რყვნიდნენ მას. XIX საუკუნეში რუსეთის ბიუროკრატიულმა ხელისუფლე-
ბამ პოემას ბრძოლა ნაციონალურ-პოლიტიკური პოზიციებიდან გამოუც-
ხადა. ცარიზმის ცერბერებ, რომელთაც დღეაღებულნი ჰქონდათ საქართველო-
ში ისეთი პოლიტიკა ეწარმებიათ „чтобы тело оставалось грузинское,

* შემოკლებით დაბეჭდილია ჟურნალ „ბოლშევიკში“ 1937 წ. № 12, გვ. 57—72 სათაუ-
რით: „რუსთაველი და მისი შემოქმედება“; წაკითხულია 1937 წლის 30 დეკემბერს სარაქერო
თეატრში შოთა რუსთაველის 750 წლისთავის აღსანიშნავად გამართულ რესპუბლიკურ სახეი-
მო სხდომაზე.

душа-же была русская“, გულდამშვიდებით ვერ შეხვდებოდნენ ვეფხის ტყაოსანს, რომელიც სწორედ „სულს“ აკაჟებდა ძალამინდილ ქართულ სხეულში თავისი აფორიზმებით: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი“ და „ჭირსა შინა გამაგრება ასრე უნდა, ვით ქვითკირსა“. ამის შედეგი იყო, რომ წიგნი, „კაცთათვის საკითხავადა სურვილით მოსანდომები“, თაროებიდან ჩამოიღეს და გადააბარგეს სარდაფებში, სადაც ის იმდენად იქნა დავიწყებული, რომ დღეს ჩვენ წარმოდგენაც კი არა გვაქვს იმისა, თუ როგორ, რა კილოზე კითხულობდნენ სახელოვან პოემას ჩვენი წინაპრები. ზედმეტი იყო ლაპარაკი პოემის მეცნიერულ შესწავლაზე, როდესაც რუსთველოლოგიური შტუდიები არალეგალურ საქმედ ითვლებოდა; შეუძლებელი იყო ოცნება ტექსტის კრიტიკულ გამოცემაზე, როდესაც მისი დაბეჭდვა ხშირად უსინდისო სპეკულაციისა და კომერციის საქმედ ხდებოდა.

უკეთესი არ იყო მდგომარეობა არც მენშევიკების ხანმოკლე ბატონობისას; ეს ვაჟბატონები, რომელთაც არაფითარი წარმოდგენა კულტურული მემკვიდრეობის საკითხებზე არ ჰქონდათ, რომელთაც ქართველი ერის კულტურულ-ისტორიულ ძეგლთა დიდი ნაწილი საზღვარგარეთ გაიტაცეს, პოემას, როგორც ფეოდალური ეპოქის ნაწარმოებს, ნილილისტურად უდგებოდნენ და ისეთ წიგნად თვლიდნენ, რომელსაც მხოლოდ „უსაქმო“ კაცი თუ მოჰკიდებდა ხელს.

ჩამოჰკრა დიდი ოქტომბრის განმანათვისებელმა ზარმა; სოციალისტური რევოლუციის აზვირთებულმა ტალღამ წალეკა ის სიბინძურე, რაც დაგროვილი იყო ჩვენს სინამდვილეში, და კაშკაშა კენჭებივით გამოამხეურა ძვირფასი მარგალიტები გარდასული კულტურული მემკვიდრეობისა. დაიწყო ახალი ხანა კერძოდ რუსთველისა და ვეფხის ტყაოსნის ისტორიაში; შოთა და მისი გენიალური ნაწარმოები მშრომელთა მასამ თავის საკუთრებად გამოაცხადა. ეს გასაგებია: მხოლოდ პროლეტარიატს და მის ავანგარდს—კომუნისტურ პარტიას შეუძლია ღირსეულად დააფასოს და მოიხმაროს კლასიკური მემკვიდრეობის ყველა ღირსშესანიშნავი მონაპოვარი; პროლეტარიატის დიქტატურის პირობებში გახდა შესაძლებელი რუსთველის გამოვლინება, მისი შეფასება, შესწავლა და კრიტიკული გამოცემა. მხოლოდმხოლოდ ისტორიაში ჟღერდესი ადამიანების, უკვდავი ლენინისა და გენიალური სტალინის, ნაციონალურმა პოლიტიკამ მოგვცა ქართველებს შესაძლებლობა ჩვენი ღირსეული შვილის დანახვისა და მისი უბადლო ნაწარმოებით დატკობისა. სოციალისტური კულტურის მშენებლობის პროცესში ჩვენ გვერდს ვერ ავუხვევთ წარსული კულტურის კლასიკურ ნიმუშებს, რადგანაც „მხოლოდ კულტურის ზუსტი ცოდნით, რომელიც შექმნილია კაცობრიობის მთელი განვითარებით, მხოლოდ მისი გადამუშავებით შესაძლოა პროლეტარულ კულტურის მშენებლობა“. ასე გვასწავლის ჩვენ გენიალური ლენინი, ამასვე გვეუბნება საერთაშორისო პროლეტარიატის ბელადი დიდი სტალინი, ის, სტალინი, რომელიც ბავშვობიდანვე, დედის ძუძუსთან ერთად, ითვისებდა რუსთველის კეთილშობილ აზრებს და იყნოსდა არომატს ვეფხის ტყაოსნის პოეზიისას. მხოლოდ საბჭოთა პირობებში, სტალინის დიდ ეპოქაშია შესაძლებელი ის მნიშვნელოვანი, ისტორიული დადგენილება,

რომელიც საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, მისი სახელოვანი ხელმძღვანელის, ამხ. ლ. ბერიას, უშუალო ინიციატივით 1934 წლის 20 აგვისტოს გამოატანა. ამ დადგენილებამ, — რუსთველის 750 წლისთავის შესახებ, — რომელმაც უდიდესი გამოხმაურება ჰპოვა ჩვენს კავშირში და კერძოდ საქართველოში, მკვდრებით აღადგინა გენიალური პოეტი და ყოველნაირად უზრუნველყო მისი ქმნილების მეცნიერული შესწავლა და გამოყენება ახალი, სოციალისტური კულტურის მშენებლობის საქმეში.

ამრიგად, „კეთილმა სძლია ბოროტსა“, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ისტორიული უსამართლობა გამოსწორდა და ხალხს დაუბრუნდა ის, რაც მას ეკუთვნოდა.

2

ვეფხისტყაოსნის სახით ჩვენ მსოფლიო მნიშვნელობის ნაწარმოებთან გვაქვს საქმე. პოემის ინტერესს ჰქმნის, პირველ ყოვლისა, მიმზიდველი ამბავი, რომელიც თავიდან ბოლომდე შეუწელებელი ინტერესით იკითხება, იქამდის, რომ ერთერთი მისი მიმბაძველი პოეტი იძულებული იყო ეთქვა: „მისთა ამბავთა უამე კაცს რამცა გაეგონება?“. მისს ინტერესს ჰქმნის შემდეგ ისიც, რომ ნაწარმოები სავსეა პოეტური გამოთქმებითა, ღრმა-აზროვანი აფორიზმების, სენტენციების, ფილოსოფიური და მორალურ-დიდაქტური ხასიათის საინტერესო დებულებათა მარგალიტებით; ამ მხრივ მართალი იყვნენ მომდევნო საუკუნეთა პოეტები; როდესაც სწერდნენ: „რუსთველი სიბრძნის ტბა არის“. „შოთა ზის სიბრძნის ეტლზედა“, „საბრძნით სავსემან რუსთველმან აქო ნესტან და ტარია“. ეს ღრმა აზრები, აფორიზმები და სენტენციები შეადგენენ სიბრძნისა და ყოფაცხოვრებითი გამოცდილებას დაუშრეტელ წყაროს, რომელშიაც თითოეული პოულობდა იმას, რაც მისთვის იყო საჭირო; ცხარე კამათში თეიმურაზთან ტყუილად კი არ ამბობს დღევანდელი ჩვენი იუბილიარი:

საქართველო სავსე არის, ჩემი წიგნი ყველგან გაჰქუხს,
ვის ლხინი აქვს მას უბნობენ, ანუ გული ვისაც უწუხს;
მხიარულად წაიკითხვენ, მასხედ თვალნი არვის უწუხს;

რალა ვთქვათ ნაწარმოების გარეგანი, მხატვრული გაფორმების შესახებ? ამ მხრივ პოემის ავტორი გახდა არაჩვეულებრივი კრძალულებისა და თავყანისცემის საგნად. საკმარისია გავიხსენოთ თუნდაც ის ფაქტი, რომ შემდგომ — საუკუნეთა პოეტები თავიანთ თხზულებათა შესავალში შთაგონებისათვის მიმართავენ არა მკუხებს, არამედ „დიდი რუსთველის“ სახელს; რადგანაც, მათი აზრით, რუსთველს „ქართველთა ენით მეღეჟსე ვერშედარების“ ვერაფერ, არც არაფერ უნდა იწუხებდეს თავს მეღეჟსეობის დარგში, ვინაიდან „მისის ლექსების მკითხველსა სხვა რამცა მოეწონების?“ მეღეჟსეობის დარგში ჩვენი პოეტი შეუდარებელი ოსტატია; „მოქმელი და გამომეტყველი მისებრი არსად არია“, ასეთი იყო საერთო რწმენა წარსულშიც. საოცარია არაჩვეულებრივი სიმდიდრე მისა ლექსიკური მარაგისა, რომელიც აღებულია როგორც მწიგნობრული ლიტერატურადან, ისე ცოცხალი ხალხური მეტყველებიდან. სიტყვათა განსაკუთრებულ წყობას პოეტი მიმართავს მუსიკალობისა და ტონური შთაბეჭდი-

ლების გაძლიერებისათვის. ამ მხრივ მკითხველის სმენას ატკბობს სიღიადე ეპიკური სტილისა, რომელიც დინჯია და ნაზი, როგორც საქართველოს ველები, ხან კი ქუხს ლამაზად შეკინძული ფრაზებით, როგორც პოეტის სამშობლოს მთებიდან მოვარდნილი ჩანჩქერი. სიტყვათა ოსტატური შერჩევით და ბგერითი მასალის თავისებური კომბინაციით პოეტი მკაფიოდ გამოხატავს, ერთი მხრით, ფეოდალური არისტოკრატის აღვირაწყვეტილ, დარდიმანდ ყოფას, ხოლო, მეორე მხრით, ცხოვრების კირ-ვარამით დამძიმებულ განწყობილებას. ავტორის შიერ ხმარებული მეტაფორების, მოსწრებული შედარებებისა და პარალელიზმების სიუხვე და მრავალსახეობა აკუთვნებს მას შეუდარებელ ადგილს მსოფლიო ლიტერატურაში; ამ მხრივ ის სიტყვის ნამდვილი ჯადოქარია. სავსებით გულწრფელი იყვნენ მისი მემკვიდრენი მხატვრული სიტყვის დარგში, როდესაც თეიმურაზ II პირით ასკვნიდნენ:

ვეფხის ტყაოსნის ლექსები სხვა ლექსთა გამკიცხველია,

საქართველოსა კაცთათვის სატრფო და სასურველია.

დღეს ვეფხის ტყაოსანი „სატრფო და სასურველია“ არა მარტო „საქართველოსა კაცთათვის“, მან უკვე გადალახა საქართველოს საზღვრები, ის მთელი ჩვენი საბჭოთა კავშირის უდიდესი პოეტური ნაწარმოების ოქროს ფონდში შედის, ის, იმ მშვენიერი თარგმნებით, რომელიც საბჭოთა სინამდვილეში შესრულდა, „სატრფო და სასურველი“ ხდება აგრეთვე ევროპისა და მთელი კაცობრიობისათვის.

3

რა პირობებში, რა კულტურულ გარემოში წარმოიშვა ეს თხზულება, რავარ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ნაყოფია ის? მართალია თუ არა ამ რამოდენიმე წლის წინათ გამოთქმული აზრი, ვითომც რუსთველი „не есть достижение предшествующей эволюционно развивавшейся истории феодальной письменной литературы... Он появился точно метеор и не имеет в письменности никаких предпосылок, в равной мере не имеет ничего общего с общественным мнением и общественным мировоззрением Грузии, выявленным в письменных памятниках литературы, ни идеологически, ни формально“ (Акад. Н. Я. Марр, — В тупике ли история материальной культуры? стр. 34, 1933 г.)?

აი საკითხები, რომელთაც გვერდს ვერ აუვლის ვერავინ, ვისაც სურს შეიგნოს და გაითვალისწინოს ვეფხის ტყაოსნის რაობა.

მწერალი, ისე მოწყვეტილი თანამედროვე საზოგადოებრივსა და კულტურულ ნიადაგს, როგორც ეს ნაგულისხმევია შოყვანილ ციტატაში, წარმოუდგენელია; არარაისაგან თვით მშვენიერი ვენერაც არ გაჩენილა, მითოლოგიით, ის აქაფებული ზღვის წიაღიდან გამოვიდა, — მით უმეტეს არარაობისაგან, მეტეორივით, ვერც ჩვენი მშვენიერი პოემა გაჩნდებოდა. ვეფხის ტყაოსანი ნაწარმოებია. ქართული ფეოდალური ლიტერატურის კლასიკური პერიოდისა, რომელიც მათე საუკუნიდან მეცამეტის ნახევრამდე გრძელდება. რუსთველი პროდუქტია თავისი ეპოქისა, ის ფოკუსია, რომელშიც გარდატყდა კულტურული მიღწევები ფეოდალური საქართველოსი. შისი ხანა ის ხანაა, როდესაც ყო-

ველი მხარე ქართველი ერის ცხოვრებისა,—პოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიური და კულტურული,—განვითარების უმაღლეს საფეხურს აღწევს.

მეთე საუკუნის გასულიდან, არაბთა ბატონობის შესუსტებისა, მოსახლეობის ზრდისა და სამეურნეო ცხოვრების ამოძრავების გამო, იწყება გაერთიანება მანამდე დაქსაქსული ფეოდალური ერთეულებისა საქართველოში. პროცესი გაერთიანებისა სრულდება მეთორმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში, დავით აღმაშენებელის დროს, ძლიერი ფეოდალური მონარქიის შექმნით, რომელიც თამარ მეფის დროს გადაჭიმული იყო შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე, კავკასიის მწვერვალებიდან თითქმის არაქსამდე, დარუბანდიდან არზრუმტრაპიზონამდე. ამ მონარქიას ძალაუნებურად ანგარიშს უწევენ წინააზიის საერთაშორისო პოლიტიკის რთულ საკითხებში, ამ საკითხებში ის ხშირად შუაშავისა და მომრიგებლის როლშიც კი გამოდის; მასთან კავშირს ეძებენ დასავლეთ-ევროპის ჯვაროსნები, იერუსალიმის კოროლები, ზერძენტა კომნენები, სელჯუკიანთა სულტანები, ეგვიპტის მამელუკები, აზერბაიჯანის ათაბეგები და ხვარაზმის შაჰები. გაერთიანებული სახელმწიფოს სათავეში დგას მონარქი, „მეფეთა მეფე“, რომლის განკარგულებაშია, სათანადო ვეზირების ხელქვეით, მმართველობის მოქნილი და ელასტიური აპარატი. მონარქის პერსონა, ირანულ შაჰთა და ბიზანტიელ ბაზილევსების სამეფისკარო ეტიკეტით გაბრწყინებული, იმდენად დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა ქვეშევრდომებზე, რომ მას „ღვთისა სწორს“ და „მზისა სწორს“ უწოდებდნენ. მონარქის ხელისუფლება, რომელიც, სასტიკად დაცული ლეგიტიმიზმის პრინციპისდა მიხედვით, მემკვიდრეობით გადადიოდა ბაგრატიონთა დინასტიაში. ეპოქის შეხედულებით, მესიანური, ღვთაებრივი წარმოშობისა იყო, რის გამო ის სიცოცხლეშივე აპოთეოზის შარავანდედით იმოსებოდა. სახელმწიფოს სადარაჯოზე იდგა: დავით აღმაშენებლის მიერ ყივჩაღებისაგან შექმნილი მუდმივი, რეგულარული არმია, რაინდთა ან „მოყმეთა“ რთული კორპორაცია, რომლის დროშაზე სახელმწიფოსა და მეფისათვის „სამსახური“ და თავდადება აღინიშნებოდა, და ბოლოს ფეოდალების მიერ თავიანთ სამფლობელოთაგან გამოყვანილი ლაშქრობა. ყოველივე ამის გამო საქართველოს გარეშე მტრები ახლა ვეღარ ავიწროებენ, როგორც წინათ, პირიქით—ის შეტევაზედაც გადადის: მახვილი აგრესიულად განწყობილი მებრძოლი ფეოდალებისა, რომელნიც ხელისუფალთ შემდეგი სიტყვებით მიმართავდნენ ხოლმე: „არა არს ღონე დარჩომისა ჩვენისა თვინიერ ლაშქრობისა“, ხშირად ირანის შორეულ პროვინციებშიც კი, თითქმის ხვარაზნამდე, იჭრებოდა.

ფეოდალური მონარქიის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში წამყვანი როლი ეკუთვნოდა ფეოდალურ კლასს—საეროსა და სასულიეროს. იყვნენ ფეოდალები მსხვილნი და წვრილნი, დიდგვარიანნი, დიდებულნი, თავადნი, ციხე-ქალაქის მფლობელნი და მსახურეულნი. მათ შორის წარმოებდა განუწყვეტელი ბრძოლა და კინკლაობა. წოდებრივ პრივილეგიათა და უპირატესობათა მოსაპოებლად და შესანარჩუნებლად. დიდგვარიანი ფეოდალები ებრძოდნენ არა მარტო ერთიმეორეს, არამედ მათი აღვირაზხნილობის შემზღვეველ მონარქიულ ხელისუფლებასაც, იქამდის, რომ, თამარ მეფის დროს, მაგალითად, მათ მოითხოვეს

მონარქის უფლების თავის სასარგებლოდ შეზღუდვა და თავისებური პაჩლს მენტარიზმის შემოღება. ამ ბრძოლიდან გამორიცხული არ იყო ეკლესია და მისი წარმომადგენელი. ძლევამოსილი მონარქის შექმნასთან დაკავშირებით, ეკლესია, რომელიც სახელმწიფოებრივი მექანიზმის ერთერთ ორგანოდ გადაიქცა, ჰკარგავს იმ განსაკუთრებულ გავლენასა და მნიშვნელობას, რომელიც მას მეთავე საუკუნემდე ჰქონდა მოპოებული. ამ ძალაუფლებას ის უნებლიეთ უთმობს საერო ფეოდალების წარმომადგენელთ, რომელზედაც უმთავრესად ეყრდნობა მონარქის ხელისუფლება და რომელიც პირველ რიგში წინაურდებიან. სხვა სოციალურ კატეგორიათა შორის აღინიშნებიან: გლეხები და მონები, რომელნიც ფეოდალური კლასის ექსპლოატაციის ობიექტს წარმოადგენენ, სხვადასხვა პროფესიის ხელოსნები, განსაკუთრებით კი ვაჭრები. აღნიშნულ ეპოქაში კარგადაა შეგნებული როგორც ფულის ღირებულება, ისე ვაჭრობის მნიშვნელობა; ამით აიხსნება ის ყურადღება, რომლითაც სარგებლობენ ვაჭრები საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში და რომელიც იქამდე მიდის, რომ დიდი ვაჭარი ზანქან ზორობაბელი იგზავნება ჩრდილო-კავკასიაში თამარის საქმროდ არჩეულის გიორგი რუსის თბილისში ჩამოსაყვანად; ამით აიხსნება ისიც, რომ ვაჭრებს ვეფხის ტყაოსანშიაც საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი აქვთ დაემოიბილი.

პოლიტიკური და სოციალური ცხოვრების განვითარებისა და გართულების გამო აღნიშნული პერიოდის ქართული ფეოდალიზმი შედის ახალ ფაზაში, რომელსაც „პატრონ-ყმობა“ ეწოდება. პატრონ-ყმური სისტემა შეადგენდა საფუძველს როგორც სოციალური, ისე პოლიტიკური ცხოვრებისას. იმ დროში იშვიათად მოიპოებოდა ისეთი ადამიანი, რომელიც ამ ურთიერთობის გარეშე დარჩენილ იყოს. დამახასიათებელია ის გარემოება, რომ ერთიდაიგივე პირი ერთსადაიმთავე დროს, როგორც ეს ვეფხის ტყაოსანშიაც არის გამოვლინებული, შეიძლებოდა ყოფილიყო პატრონიც (ერთის) და ვასალი ან ყმა (მეორის). პატრონყმური სისტემით ნაგულისხმევ დამოკიდებულებათა ძირითად მოტივს შეადგენდა ვასალის, ყმის „სამსახური“ თავისი პატრონის, სუზერენის წინაშე. ამ „სამსახურის“ საფუძველზე იქმნებოდა რაინდობა ან მოყმეობა თავისი კორპორატიული ეტიკეტითა და წოდებრივი ტრადიციებით. რაინდობამ თავისი კოდექსით ხელი შეუწყო საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალის პიროვნებისა და ღირსება-მნიშვნელობის განდიდებას; ქალისადმი კრძალულებამ, მის წინაშე ქედისა და მუხლის რაინდულმა მოდრეკამ, სხვა ფაქტორებთან ერთად, წარმოშვა ჩვენში „ქალის კულტი“, რომელიც დამახასიათებელია განსაკუთრებით კლასიკური ხანისა; ამ კულტის ყველაზე ძლიერი გამომხატველი სწორედ ვეფხის ტყაოსანია.

ძლიერი მონარქის ჩამოყალიბებამ ხელი შეუწყო ეკონომიური ცხოვრების განვითარებას. შიგნით შედარებით მოწესრიგებული და გარეშე მტვრთა თავდასხმა-მძლავრობისაგან უზრუნველყოფილი და მოსვენებული სახელმწიფო ყოველგვარ პირობებსა ჰქმნის ეკონომიური განვითარებისათვის. ამ ხანაში ადგილი აქვს ვაჭრობისა და სავაჭრო კაპიტალის არაჩვეულებრივ ზრდას; გაფრთიანებულ საქართველოში მძლავრად შეიგრძნობოდა მსოფლიო ბაზრის მაჯისცემა, რაც გამოწვეული იყო საქართველოს მაშინდელი საერთაშორისო მდგო-

მარეობით და მისი სავაჭრო გზების განსაკუთრებული მიმართულებით. სავაჭრო ურთიერთობა ამ დროს საქართველოს აქვს: დასავლეთით—ბიზანტიასთან, მახლობელ აღმოსავლეთში—ბაღდადთან და ალექსანდრიასთან,—მოვიგონოთ ამის გამო ვეფხის ტყაოსანში ბაღდადელ და ეგვიპტელ ვაჭართა ადგილი,— ხოლო შორეულ აღმოსავლეთში—ცენტრალურ აზიასა და ინდოეთთან. შორეულ აღმოსავლეთთან კავშირი სამი გზით ხორციელდებოდა: ერთი —მდინარე მტკვრისა და კასპიის ზღვით, მეორე—დვინანისისა და სპარსეთით, მესამე—ე. წ. ხუმარ-მაჯარის ტრაქტით (ჩრდილო-კავკასიით). აღნიშნული გზებისა და იტალიური ქალაქების აღმოსავლეთისაკენ სავაჭრო ექსპანსიის მეოხებით საქართველო მსოფლიო ვაჭრობის ორომტრიალში ებმება, რაც იწვევს გზების გაყვანას, ხიდებისა და ქარვასლების შენებას. ვაჭრობასთან ერთად შესამჩნევად წინაურდება ხელოსნობა, განსაკუთრებით კი საქალაქო ცხოვრება; ამ მხრივ საკმარისია მოვიგონოთ ვეფხის ტყაოსნის გულანშარო და მისი კომერციული სახე. მაგრამ ფეოდალური სტრუქტურის მასაზრდოებელ მთავარ ძარღვს შეადგენდა მაინც მიწათმოქმედება, რომლის განვითარების მიზნით გაჰყავდათ სხვადასხვა გვარისა და სისტემის სარწყავი არხები. მეზობლებთან ხშირი ომებისა და ლაშქრობის შედეგად სახელმწიფოში შემოადიოდა დიდძალი სამხედრო დოვლათი და ალაფი, აგრეთვე რეგულარული, ყოველწლიური სამხედრო გადასახადი, ხარკი. იმის დასახასიათებლად, თუ რამდენად გაიზარდა, შედარებით წინა ეპოქასთან, ქვეყნის ეკონომიური ძლიერება და მატერიალური კეთილდღეობა, საყურადღებოა ის ფსიქოლოგიური განწყობილება, რომელიც თავს იჩენს თამარის ისტორიკოსის, რასაკვირველია, უზომოდ გაზვიადებულ სიტყვებში: „გააზნაურდეს ქვეყნის მოქმედნი“, ესე იგი—მიწის მუშაკნო, „იყო მდიდრად ესე სამეფო, რომელ აზნაურისა ყმანი მათთან პატრონთა სწორად იმოსებოდესო“.

რუსთველის ეპოქაში ჩვენ ვხედავთ განათლება მეცნიერების, ხელოვნების და ლიტერატურის, საერთოდ მთელი კულტურული ცხოვრების ისეთ მძაფრ და არაჩვეულებრივ ზრდა-აყვავებას, რომ ამ ეპოქას სამართლიანად „კლასიკური“ ან, მხატვრულად რომ ვთქვათ, „ოქროს ხანა“ ეწოდება. კულტურის ასეთი აყვავება გამოიწვია, პირველ ყოვლისა, ქვეყნის საწარმოო ძალთა და მეურნეობის განვითარებამ, სოციალური ურთიერთობის გართულება-გალრმავებამ და პოლიტიკური ცხოვრების უჩვეულო, უმაგალითო სიმალღეზე ასვლამ, რის შესახებ ზემოთ იყო ლაპარაკი. მეორე მხრივ, კულტურის აღორძინებას ხელს უწყობდა მეცენატობა, რომელიც ამ დროის დამახასიათებელია. მეფეები ხშირად თვით იძლევიან მეცნიერისა და განათლებული ადამიანის (დავით აღმაშენებელი) მაგალითს, თავსუყრიან სამეფო კარზე პოეტებსა და მწერლებს, რომელთაც ყოველნაირად უზრუნველყოფენ; აგზავნიან საზღვარგარეთ, (ბიზანტიაში) სწავლის მისაღებად ახალგაზრდებს, იბარებენ იქიდან განათლებულ ქართველ მოღვაწეებს და ხელს უწყობენ მათ საგანმანათლებლო მეცნიერულსა და ლიტერატურულ მუშაობაში, ჰქმნიან და დახმარებას უწევენ სხვადასხვა კულტურულ საგანმანათლებლო-დაწესებულებებს. ასე, მაგალითად, ახლა ფართოდ იშლება პირველდაწყებითი და საშუალო სასწავლებლების ქსელი, საფუ-

ძველი ეყრება იყალთოს უმაღლეს სკოლას, აკადემიას, აგრეთვე ასეთსავე აკადემიას გელათში, რომელიც, ისტორიკოსის ცნობით, „მეორე ათინად“ იქცა. საზღვარგარეთ, ბიზანტიის სხვადასხვა პუნქტში, საფუძველი ეყრება მწიგნობრულ ცენტრებს, როგორცაა ათონის, შავიმთის, პალესტინის და პეტრიწონის საკანეები, სადაც ყალიბდება სპეციალური ლიტერატურული სკოლები, რომელნიც თავისებურად უდგებიან ბიზანტიური კულტურის ათვისების საკითხს. ამ მხრივ ხაზი უნდა გაესვას პეტრიწონის საენეს—დღევანდელს ბულღარიაში, და აქვე ბიზანტიურ ყაიდაზე ჩამოყალიბებულ სემინარიას, სადაც მეცადინეობა მხოლოდდამხოლოდ ქართულ ენაზე წარმოებდა.

კულტურულ აღორძინებას განსაკუთრებით ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ საქართველო იმყოფებოდა ორი დიდი კულტურული ნაკადის—დასავლეთით ბერძნულის და აღმოსავლეთით ირანულის—გზაჯვარედინზე. როდესაც ბერძნული კულტურის შესახებ ვლაპარაკობთ, მხედველობაში უნდა გვქონდეს ორივე მისი შტო: ძველი კლასიკური, ელინური, და საშუალო-საუკუნეების, ბიზანტიური.

კლასიკურ-ელინური კულტურის ელემენტებს საქართველო ისრუტავდა ჯერ კიდევ არაბეთის გზით, სადაც ეს კულტურა, გარკვეული ისტორიული პირობების გამო, შედარებით ადრე გადაბარგდა; განსაკუთრებით კი ამ მზიური, ლალი, ამქვეყნიური, ჰუმანური და ოპტიმისტური კულტურის შეთვისებისათვის ხელსაყრელი პირობები ჩვენში სწორედ რუსთაველის ხანაში დადგა. საქმე ისაა, რომ სოციოლოგიურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ცხოვრების აყვავებამ ოპტიმისტური განწყობილება დაბადა, ამიტომ შენელდა გაჭირვება-დაკნინებისაგან გამოწვეულ პესიმისთან დაკავშირებული ასკეტიზმი და ასკეტიკური მიმართულება წინაპერიოდის ცხოვრებისა. ფეოდალურმა საზოგადოებამ თვალი და გული ზეციური სამყაროდან ქვეყნად ჩამოუშვა, შეიგნო ამ ქვეყნიური ცხოვრების ღირებულება და მშვენიება, იმაში დაინახა იდეალი, რომელიც ადამიანის დანიშნულებას შეშვენის, ერთი სიტყვით—შეიმუშავა ჰუმანური იდეალები და მისწრაფებანი, ის, რის მატარებელი და მქადაგებელი ელინური, კლასიკური კულტურა იყო. მართლაც, საკმარისია თვალი გადაავლოთ ამდროინდელ საისტორიო და მხატვრულ ლიტერატურულ ძეგლებს, და თქვენ დაინახავთ, რომ ისინი აქრელებულია ელინურ ფილოსოფოსთა ციტატებით, ილიადა და ოდისეას გმირთა სახელებით, პლუტარქის, ფუკიდიდეს და სხვა ისტორიკოსთა ექსცერპტებით, ელინური მითოლოგიის წარმტაცი თქმულებებით; ერთი სიტყვით, ამ ხანაში თქვენ უკვე სუნთქავთ ძველი ელადით და მისი სულით.

მაგრამ საქართველო ამ დროს მაინც ქრისტიანული ქვეყანა იყო და ამიტომ მას მეტი იდეოლოგიური კავშირი საშუალო საუკუნეების ბიზანტიასთან ჰქონდა. კულტურულ-საგანმანათლებლო მოძრაობამ, რომელმაც თავი იჩინა ბიზანტიაში მეათე საუკუნიდან, ჩაითრია, სხვათა შორის, საქართველოც. ბერძნები, ცნობილია, თავისთავს, როგორც კულტურის მატარებელს, „ელინებს“ უწოდებდნენ, სხვებს კი, კერძოდ ქართველებსაც, „ბარბაროსებს“; არაჩვეულებრივად განვითარებული ნაციონალური თვითშეგნება ამ დროის ქართველებისათვის მათგან მოიხზოვს ჩამოიშორონ ეს სათაკილო სახელწოდება და კულტურულად

გვერდში ამოუდგენ ბიზანტიელებს. მათ მიზნად დაისახეს ზუსტად და მთლიანად ამოსწორონ ბიზანტიური მეცნიერება, ფილოსოფია, ხელოვნება, ლიტერატურა, ერთი სიტყვით — კულტურა. ამ მიზნით ითარგმნება ღირსშესანიშნავი თხზულებები თეოლოგიიდან, ფილოსოფიიდან და მეცნიერების სხვადასხვა დარგიდან, როგორცაა: იურისპრუდენცია, მათემატიკა, ბუნებისმეტყველება, მედიცინა, გრამატიკა, განსაკუთრებით კი ასტრონომია და ისტორია. მოკლე დროში ბიზანტიური კულტურით გატაცებამ ისეთი ეფექტი მოგვცა, რომ ქართველები სრული შეგნებით ამბობენ: ჩვენმა მწიგნობრებმა და მოღვაწეებმა „ნაკლულევანება ენისა ჩვენისა აღავსეს და რომელნი ესე ბარბაროზად წოდებულ ვიყვნით ელინთა მიერ, უსწავლელობისათვის და უმეცრებისა ჩვენისა, მათთანავე აგვრაცხნეს სიბრძნითა თვისითაო“.

ბიზანტიურის გარდა საქართველო რუსთველის ხანაში განიცდის ირანული აღმოსავლეთის კულტურულ გავლენასაც. ახალ-ირანული კულტურა საქართველოში შემოდის მეათე საუკუნიდან; ამ გარემოებას, გეოგრაფიული სიახლოვის გარდა, ხელს უწყობს აგრეთვე ის რთული პოლიტიკური ურთიერთობა, რომელიც იკვანძება, ყოველ შემთხვევაში, XI საუკუნის დასაწყისიდან. ეს გავლენა განსაკუთრებით ძლიერდება XII საუკუნიდან ორი მომიჯნავე პროვინციის მეობებით, რომელნიც წარმოადგენდნენ ირანული კულტურისა და ლიტერატურის ცენტრს. ესენია: არანი (ახერბაიჯანი) და შარვანი, რომელიც მთელი ორი საუკუნე საქართველოსაგან ვასალურ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა. ირანული პოეზიის გამოჩენილი კლასიკოსების — ფირდოუსის, გურგანის, ხაკანის, ნიზამის, ონსორის და სხვ. — ციტატები უკვე XI—XII საუკუნიდან მოჰყავთ ქართული მხატვრული და ისტორიული ლიტერატურის ძეგლებში, ხოლო ზოგიერთი ამ კლასიკოსთაგან ითარგმნება კიდევ. საკმაოდ დიდ გავლენას ახდენდა აგრეთვე სუფიზმის სახელით ცნობილი ფილოსოფიური მიმართულება, რომელსაც ახასიათებს ღვინისა და სიყვარულის კულტი და რომელიც თავს იჩენდა ზოგიერთ სამეფო პირთა ცხოვრებაში (ლაშა გიორგი). ირანთან მჭიდრო კულტურული კავშირის გამო საქართველოში შემოიჭრება იქაური პოეზიის მძლავრი ნაკადი უპირატესად ღაინდულ-საგმირო და რაინდულ-რომანული ჟანრის ნაწარმოებთა სახით. ასე რომ, გარკვეულ სოციალ ეკონომიურსა და პოლიტიკურ-კულტურულ პირობებში, რომელთაც დაერთო თან ირანის პოეზიის ზეგავლენა, ჩვენში ისახება მხატვრული საერო ლიტერატურა, რომლის მსგავსი არცერთმა სხვა საქრისტიანო ქვეყანამ ამ დროს არ იცის.

ჩვენ მოვხაზეთ ზოგადად და მოკლედ ის პოლიტიკური, სოციალ-ეკონომიური და კულტურული გარემო, რომელმაც წარმოშვა, აღზარდა და მოამწიფა რუსთველის გენია. ვისაც გულდასმით შეუსწავლია, ერთი მხრით, საქართველოს ისტორია კლასიკური ხანისა, მეორე მხრით — ვეფხის ტყაოსანი, იმას არ შეუძლია არ შენიშნოს, რომ რუსთველი არის ღვიძლი შვილი თავისი დროისა, ის არის „ხორცი ხორცთაგან და ძვალი ძვალთაგან“ თავისი ეპოქისა.

რუსთველის ეპოქის ქართულ კულტურა წარმოადგენს მეტად ორიგინალურ სინთეზს კლასიკურ-ელინურის, საშუალო საუკუნეთა ქრისტიანული დასავლეთის და მუსლიმანური აღმოსავლეთის კულტურის ელემენტებისას. ეს კულტურა ცნობილი და აღიარებულია როგორც დასავლეთში, ბიზანტიაში, ისე აღმოსავლეთში, ირანში. ბიზანტიაში ბერძნები უკვე XI საუკუნეში იძულებული ხდებიან ერთერთ ქართველ მწიგნობარს განუცხადონ: „რალაცა-თუნათესავი ხართ ქართველნი, სხვითა ყოვლითა სწავლულებითა სრულიად ბერძენნი ხართ“, ხოლო აღმოსავლეთში გამოჩენილი ირანელი პოეტი XII საუკუნისა ხაკანი ერთერთ თავის ოდაში ამბობს: „აფხაზეთის (იგულისხ. საქართველო) კარები ღიაა ჩემთვის“, ბერძნული კულტურის გასაცნობად „მე გავემგზავრები ნაქარმაგვესა და ბუხრანს, ბაგრატიონთა შორის მე ვპოვებ თავწესაფარს“. დასავლეთის ელინური და აღმოსავლეთის კლასიკური პოეზია საქართველოში ხედებიან ერთმანეთს; დასავლეთში ჰომეროსი, აღმოსავლეთში ფირდოუსი, ხოლო შუაში, მათ მიჯნაზე, საქართველოში—რუსთველი,—აი ის ტრიადა, რომლის შეხმატკბილებული ჩანგი საშუალო საუკუნეთა ბნელეთში ევროპული რენესანსის დასაწყისს ამზადებს. როგორც ჰომეროსი და ფირდოუსი არ არიან დღეს თავისი მნიშვნელობით კუთვნილება მარტო ბერძნებისა და ირანელებისა, ისე არც რუსთველია დღეს კუთვნილება მარტო ქართველებისა; ის ისეთივე საერთაშორისო კულტურული მოვლენაა, როგორც ჰომეროსი და ფირდოუსი, მე ვიტყვი—უფრო მეტი, ვიდრე ჰომეროსი და ფირდოუსი; რუსთველმა უფრო მეტად გადალახა ნაციონალურ-ეროვნული ზღუდეები, ვიდრე ჰომეროსმა და ფირდოუსმა. ვეფხის ტყაოსანში უნებლიეთ იპყრობს ყურადღებას არაჩვეულებრივი საშუალო საუკუნეებისათვის კოსმოპოლიტიზმი და უნივერსალიზმი; ილიადას მთავარი კვანძი არის ეროვნული შუღლით გამოწვეული ხოცვა-ჟლეტა ბერძნებსა და ტროელებს შორის; შაჰ-ნამეს დედა-ძარღვს შეადგენს საუკუნეებრივი მტრობა ირანსა და თურანს შორის და დაუსრულებელი ეროვნული შურისძიება. ასე არაა ვეფხის ტყაოსანში: აქ მთავარი მოტივი არის არა ეროვნული პარტიკულარიზმი, არამედ ინტერნაციონალური სოლიდარობა; აქ მთავარია არა ეროვნული შუღლი და დაუსრულებელი ეროვნული ბრძოლა, არამედ საერთაშორისო თანამშრომლობა. მართლაც, ვინ არიან ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი? ერთია ინდო, მეორე არაბი, მესამე სპარსელი აუთურქი,—სულ სხვადასხვა ნაციონალური ერთეულების წარმომადგენელი; რას ემსახურებიან ისინი? არა ეროვნული შუღლის გაღვივებას, არა ნაციონალურ კარჩაკეტილობას, არამედ გაერთიანებული ძალდონით ერთი მიზნის მიღწევას. ჩვენს პოემაში მკითხველის ყურადღებას იპყრობს უმთავრესად მეგობრობისა და ძმობის მოტივი, რომელიც განუყრელად აკავშირებს ერთმანეთთან სამი სხვადასხვა ეროვნების გმირებს. მეგობრობისა და ძმობის ღრმა გრძობა, რომელიც არ ექვემდებარება სივრცის კატეგორიას (მოიგონეთ პოემის ფართო გეოგრაფიული ჰორიზონტი), სცილდება პოლიტიკურ და ეროვნულ ვიწრო ჩარჩოებს და მოუწოდებს მეგობრებს ზოგადი საკაცობრიო იდეალების სამსახურ-

რისაკენ, და სწორედ ეს იდეური შინაარსი ამ პოემის შემომქმედს ახასიათებს როგორც ზოგად საკაცობრიო მასშტაბის მოაზროვნეს და პოეტს. ასეთი განწყობილება უსათუოდ სავსებით შეეფარებოდა რუსთველის ეპოქის ქართული ფეოდალური მონარქიის პოლიტიკურ სახეს, რომელიც აერთიანებდა მთელ კავკასიას მასში შემავალი მრავალტომიანი და მრავალენიანი ერთეულებით, სადაც ქართველებთან ერთად მეგობრულად თანამშრომლობდნენ სომხები, ბერძნები, თურქები, ოსები, ყივჩაღები, ებრაელები (ზანქან ზორობაბელი), სადაც არ გაურბოდნენ დინასტიურ-ნათესაურ კავშირს რუსებთან, ბერძნებთან, ოსებთან, სელჯუკებთან, ხვარაზმელებთან, სომხებთან და სხვ., სადაც, დასასრულ, მაჰმადიან პოეტებს, სუფიებს და მწერლებს თავშესაფარს უზენებდნენ, პენსიას უნიშნავდნენ და ყოველნაირად მფარველობდნენ; აქ, სწორედ ამ გარემოში შეიძლება წარმოშობილიყო ძმობისა და მეგობრობის ქადაგება საკაცობრიო იდეალების სამსახურისათვის, განურჩევლად ეროვნებისა. ასეთივე მაღალი, საკაცობრიო და ჰუმანური ხასიათისაა სხვა შეხედულებანიც ჩვენი პოეტისა: პოლიტიკური, სოციალური და ფილოსოფიურ-რელიგიური.

5

პოეტი გარკვეული პოლიტიკური იდეოლოგიის მატარებელია; ის ფეოდალური არისტოკრატის იმ ფრთას ეკუთვნის, რომელიც, პატრონ-ყმურ ურთიერთობაზე დამყარებული, მონარქიული პრინციპის, აბსოლუტური სამეფო ხელისუფლების მომხრე და თაყვანისმცემელია. მეფე, პოეტის სიტყვით, „ნებიერია“, იგი უმაღლესი მპყრობელია და პატრონი თავისი ქვეშევრდომებისა; როგორც ღმერთი ცის განუსაზღვრელი მპყრობელია, ისე მეფე—დედამიწისა: „მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მის მიერთა“. ამიტომ იგი არა მარტო მნათობთა შორის გამეფებულ მზეს ეთანაბრება, იგი არა მარტო „მზისასწორი“, არამედ „ღვთისასწორიცაა“. აქედან გამომდინარეობს მეფისადმი თაყვანისცემისა და თავგანწირული ერთგულების აუცილებლობა: „ვინცა მოკვდეს მეფეთათვის, სულნი მათნი ზეცას რბიან“, — ამბობს პოეტი. მას ვერც კი წარმოუდგენია რაიმე არალოიალური საქციელი უმაღლესი მპყრობელის მიმართ; „ვით მოიხმაროს მონამან პატრონსა ზედა ხრმალია?“ — გვეკითხება იგი. თუ მხედველობაში გვექნება, რომ იმ ეპოქაში, რომელსაც ეკუთვნის ვეფხის ტყაოსანი, ჩვენში წარმოებდა პროცესი ერის პოლიტიკურად გაერთიანებისა, რომ ამ პროცესში ცენტრალურ ხელისუფლებას გააფრთხილებული ბრძოლა უხდებოდა როგორც უამრავ გარეშე მტრებთან, ისე ფეოდალური თვითნებობისა და ანარქიის წინააღმდეგ, რუსთველის პოლიტიკური იდეები მოწინავედ და პროგრესიულად უნდა ჩაითვალოს. ეს იდეები ამავე დროს ჰუმანურიცაა, რადგანაც ჩვენი პოეტის იდეალია არა აღმოსავლური დესპოტიზმის, გინა თუ დასავლეთის ცეზარეპაპიზმის წარმომადგენელი, არამედ უხვი, მოწყალე, კაცთმოყვარე, გონიერი და მართლმსაჯული მეფე.

მრავალრიცხოვანი ლაშქრითა და ბრწყინვალე რაინდობით გარშემორტყმული მონარქიული ხელისუფლების მთავარ დასაყრდენს პოემაში შეადგენს ფეოდალური არისტოკრატია სხვადასხვა საფეხურისა და უკვე საკმაოდ განვითარებული სავაჭრო საქალაქო ცხოვრების წარმომადგენელი—ვაჭრები, რომელნიც, მიუხედავად იმისა, რომ ფეოდალური არისტოკრატია მაინცადამაინც შალაღი აზრისა არაა მათი მორალური და სულიერი თვისებების შესახებ, დიდი გავლენით სარგებლობენ სამეფო კარზე. მდიდარი მონარქიული და ფეოდალური ცხოვრების აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენენ „ყმანი“, „მსახურნი“, „მონანი“, ერთი სიტყვით—ფეოდალური საზოგადოებრიობის დაბალი საფეხურების წარმომადგენელთა მრავალრიცხოვანი რაზმი. პოეტის აზრით, ფეოდალიზმის ძირითადი საფუძვლები შეურყეველია, სოციალურად განსხვავებული საფეხურების არსებობა საზოგადოებრივი ცხოვრების ურყევი კანონია, ასე რომ ის თავიდანვე აცხადებს:

რაცა ვის რა ბედმან მისცეს, დასჯერდეს და მას უბნობდეს,
მუშა მიწყვი მუშაკობდეს, მეომარი გულოვნობდეს.

და თუ ის ერთს ადგილას ამბობს:

მიეც საჭურჭლე გლახაკთა, ათავისუფლე მონები,
შენ დაამდიდრე ყოველი, ობოლი, არასმქონები,—

ეს, რასაკვირველია, არ არის პროტესტი, არსებული სოციალური კანონის წინააღმდეგ მიმართული, ეს არის მხოლოდ გამოვლინება ჰუმანიზმისა, მოთხოვნილება ამ კანონის უკიდურესობათა შერბილებისა, მონებისა და ყმებისადმი ადამიანური დამოკიდებულებისა და ქველმოქმედების გზით მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებისა. პატრონ-ყმურ ურთიერთობაში პოეტს სურს შეიტანოს შამაშვილური დამოკიდებულების, სიყვარულის ელემენტები: „სჯობან ყოველთა მოყვარულთა პატრონ-ყმანი მოყვარულნი“,—ამბობს ის. იმ დროისათვის, რასაკვირველია, ესეც დიდი, მნიშვნელოვანი და ჰუმანური ნაბიჯია წინ.

ესევე უნდა ითქვას იმ სოციალური კატეგორიის შესახებაც, რომელსაც ქალები ეკუთვნიან. მე, რასაკვირველია, არ მინდა ბოროტად გამოვიყენო პოეტის ცნობილი აფორიზმი: „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“, და ვთქვა, როგორც ამას ჩვენში სჩადიან ზოგიერთები, რომ რუსთველი ქალთა ემანსიპაციის მქადაგებელია, რომ ის მოითხოვს ქალის გათანასწორებას მამაკაცთან უფლებრივად და მდგომარეობით. არა, ამისთანა რამეს იმ დროს, საშუალო საუკუნეებში, ვერც რუსთველი მოითხოვდა და იქადაგებდა. მაგრამ მისი შეხედულებები ქალზე მაინც ძალადი, ფაქიზი, ჰუმანური და საშუალო საუკუნეებისათვის არაჩვეულებრივია. არ გეგონოთ, რომ ვაჭარებ. აი ფაქტები. მაშინ, როდესაც დასავლეთ-ევროპაში ქალს, როგორც ბოროტების წყაროსა და ეშმაკის კერძს, კუდიანადა თვლიდნენ და არაიშვიათად ცეცხლის კოცონზე სწვავდნენ, რუსთველი თინათინისა და ნესტან-დარეჯანის ღვთაებრივ ტიპებსა ჰქმნის. აღმოსავლეთში, 1120 წელს დაწერილს „ბაამიანში“, ერთერთი ირანელი ანონიმი ამბობს: „ღიაცი რაზომც ჰკვიანი და ბრძენი იყოს, მისგან ხელმწიფობისა ქმნა როგორ იქმნების ანუ რით ღონითა მოხდების“ (ხელნაწ. საქართ. მუზეუმ. A 999, ფურც. 44 ა).

ამ დროს ჩვენი პოეტი საყოველთაოდ აცხადებს:

თუმცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია,

არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვითქვამს კვლა, ღია.

უფროსი თანამედროვე რუსთველისა, გამოჩენილი ირანელი კლასიკოსი ნიზამი განჯელი თავის „ლეილა-მეჯნუნიანში“ აცხადებს:

შეაბი ქალსა მახვილი წელზე—

ქალად დარჩება ის სარეცელზე;

თუნდ ძუ-ლომივით ჰქონდეს მას ძალი,

მაინც ქალადა შობილი ქალი“¹.

ამაზე ჩვენი პოეტი უპასუხებს: „ლეკვი ღომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“. განა შეიძლება ამაზე შორს წასვლა? ეს ასეც იყო მოსალოდნელი საქართველოში, სადაც ქალში ხედავდნენ არა ბოროტის საწყისს ევას, როგორც დასავლეთ ევროპაში, არამედ ბოროტისაგან გამომხსნელის იქსოს დედას, იმ ღვთისმშობელს, რომლის წილხდომილად, რუსთველის ეპოქის დასაწყისში, გამოცხადებულ იქნა საქართველო; ეს მოსალოდნელი იყო საქართველოში, რომლის განმანათლებლად, ნინოს სახით, ქალი იყო აღიარებული, იმ საქართველოში, სადაც ჯერ კიდევ მეათე საუკუნეში ქალს ეუბნებიან: „ვხედავ ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ღომისა ძუვისასა, რომელი იზახის ყოველსავე ზედა ოთხფერხსა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა ჰაერისა უფროსის მამლისა“ (ნინოს შატბერდული ცხოვრება); ეს მოსალოდნელი იყო საქართველოში, სადაც XII საუკუნეში ცნობილი ნიკოლოზ გულაბრიძე ერთერთ თავის შრომაში სპეციალურად ლაპარაკობს: „ღირსებისა და პატივისათვის ქალისა“ (საკითხავი სვეტისა ცხოველისა), იმ საქართველოში, სადაც მეფობს ქალი, თამარი, რომლისაგან განდგომილ დიდებულებს ამშვიდებენ და მორჩილებაში მოიყვანენ, ისტორიკოსის ცნობით, მანდილოსნები ხუაშაქი და კრაავია.

ასეთივე დიდ ჰუმანისტად გვევლინება რუსთველი ფილოსოფიურ-რელიგიური აზროვნების სფეროშიაც. მისი დრო იყო ის დრო, როდესაც დასავლეთ-ევროპაში გაბატონებული იყო სქოლასტიკა ყოველივე მისი უარყოფითი მხარეებით; ეს ის დრო იყო, როდესაც აზროვნების თავისუფლება შეზღუდული იყო საღვთო წერილისა და წმიდა მამების თხზულებათა ავტორიტეტით, როდესაც ფილოსოფია თეოლოგიის სამსახურში იყო; ეს იყო დრო, როდესაც შესაწყნარებელი იყო მხოლოდ ისეთი მოძღვრება, რომელიც დადასტურებას საღვთო წერილში ჰპოულობდა, და ყოველივე გარდახვევა გამოფიტული ქრისტიანული ორთოდოქსიიდან როგორც მწვალებლობა და სექტანტობა იდევნებოდა და ინკვიზიციის კოცონში ეხვევოდა. მოვიგონოთ მანგანის აკადემიის, კონსტანტინოპოლში, გამოჩენილი პროფესორები მიხეილ ფსელოსი და იოანე იტალი, მატარებელნი ელინიზმის საუკეთესო ტრადიციებისა; თავისუფალი აზროვნ-

¹ ჩემი საკუთარი თარგმანი რუსული ტექსტიდან—კ. კ.

ნებისათვის ისინი ჯერ საჯაროდ შეაჩვენეს და მერე კონსტანტინოპოლიდანაც კი გააძევეს. არც სამუსლიმანო აღმოსავლეთში იყო უკეთესი მდგომარეობა; აქ საქმე იქამდის მივიდა, რომ ირანული ლიტერატურის კორიფეები სუფიზმის მისტიკურ ვულში ხვევენ რაჰმანტაულა პოეზიის საუკეთესო მარგალიტებს: შეყვარებულ ქალ-ვაჟთა რომანტიული ლტოლვა-მისწრაფებანი მათ ალფეგორიულად წარმოუდგენიათ, როგორც ლტოლვა ადამიანის სულისა ღვთაებისადმი, როგორც „ღვთაებრივი მიჯნურობა“ და სურვილი ღვთაებასთან შერწყმისა და გაერთიანებისა. რუსთველი თავისუფალია როგორც დასავლეთის მისტიკური სქოლასტიკისაგან, ისე აღმოსავლეთის მისტიკური სუფიზმისაგან. დღეს ბევრსა წერენ და დაობენ მისი ფილოსოფიური კონცეფციის შესახებ: ზოგი მას წინაპლატონური ფილოსოფიის წარმომადგენლად თვლის, ზოგი პლატონიკად, ზოგი არისტოტელიკად, ზოგი ნეოპლატონიკად, ზოგი სტოეკად, ზოგი სუფისტად. შესაძლებელია მის ნაწარმოებში მოიძებნოს ელემენტები ყველა აქ დასახელებული ფილოსოფიური სისტემისა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ის თავყვანისმცემელია მშრალი დოქტრინიზაციისა და ფილოსოფიური დოღმატიზმისა, რომ ის მიმდევარია უეჭველად ამათუიმ ზუსტად განსაზღვრული ფილოსოფიური სკოლისა. არა, რუსთველი არ ჩანს ისეთ მოაზროვნედ, რომელიც რომელიმე ფილოსოფიური დოქტრინის ვიწროდ შემოფარგლულ ნაჭუჭში ეტეოდეს, ის იღებს და ისრუტავს თითოეული ფილოსოფიური სისტემიდან იმას, რასაც მასში ხედავს საუკეთესოს, საყოველთაოს, საკაცობრიოს. ის პროდუქტია დასავლეთში XI საუკუნიდან დაწყებული სინთეზური მიმართულებისა ფილოსოფიაში, რომელსაც ჩვენში ისეთი მკვეთრი წარმომადგენლები ჰყავს, როგორც არიან ეფრემ მცირე და იოანე პეტრიწი, მთარგმნელნი ქართულ ენაზე როგორც არისტოტელიკური შრომებისა, ისე ნეოპლატონურისაც; ის შეგირდი და მიმდევარია ქართული ფილოსოფიური აზროვნების და მწერლობის ფუძემდებელის იოანე პეტრიწისა, რომელიც ფილოსოფიას ისმენდა ზემოდასახელებული მიწილ ფსელოსისა და იოანე იტალისაგან და მათთან ერთად თავისუფალი აზროვნებისათვის საკმაოდ იგემა ჯერ კიდევ ბიზანტიაში. ეს ის იოანე პეტრიწია, რომელმაც „ენაცა ქართული ენისადა ბერძნულისა განაწყობ და ხედვაიცა ფილოსოფოსთა განცდისა აარისტოტელურა“. ამიტომ გასაკვირველი არაა, რომ რუსთველი თავისუფალია სქოლასტიკის ყველა წვრილმანისაგან, თავისუფალია სქოლასტიკური მისტიკისაგან უფრო მეტად, ვიდრე მის შემდეგ ევროპაში ამღერებულნი დანტე. მისი გმირები უფრო ამქვეყნიურ ხორციელ არსებებს წარმოადგენენ, ვიდრე „ღვთაებრივი კომედიის“ სისხლგამოცლილი ფიგურები. აიღეთ, ერთი მხრით, ბეატრიჩე: „ეს არის მაღალი ოცნება, ჭკრეტისა და თავყვანისცემის საგანი, კეთილშობილურად დამუშავებული მეტალიონი ლამაზი ქალის სახით, და მასში მოთავსებული საყვარელი ადამიანის თმებით, მაგრამ ბოლოსდაბოლოს აქ არ არის ნამდვილი ქალი“. (შეადარეთ მას ხორცისა და სისხლისაგან შექმნილი ნესტან-დარეჯანი, რომელიც ხავერდივით რბილი და ნაზია სამიჯნურო ალერსის დროს, ხოლო აღშფოთებისა და მისიხანების შემს სასტიკი და შეუბრალებელი, როგორც ჯიქი; იგი ესწრაფვის სუფიზმის მიმართ სიყვარულის განსაგრძობად და დასაგვირგვინებლად

ამქვეყნიურ, მიწიურ ფორმებში. რუსთველი მგოსანია მზის, სინათლის, ლამაზი, ნატიფი სხეულია და ამაქვეყნიური ცხოვრების ყველა, მისი სიამოვნება-სიმძიმით. რუსთველი ის პოეტია, რომლის დროშაზე სწერია: „ვისთვის კვდები, ვერ მიხვდები, თუ სოფელსა მოიძულებ“, რომელიც პასივობას კი არ ქადაგებს, არამედ ბრძოლას, გაკაყებას, „ვით ქვითკირი“. ამიტომ მას არაფერი საერთო აქვს არც აღმოსავლეთის მისტიკურ სუფიზმთან, რომლის კონცეფციას ის ეკამათება კიდევაც პოემის შესავალში, როდესაც ამბობს:

ვთქვა მიჯნურობა: პირველი — ტომი და გვარი ზენათა,
 ძნელად სათქმელი, საჭირო გამოსაკები ენათა;
 იგია საქმე საზეო, მომცემი აღმოფრენათა,
 ვინცა ეცდებიჲ, თმობაცა ჰქონდა მრავალთა წყენათა.
 მას ერთსა მიჯნურობასა ჰკვიანნი ვერ მიხვდებიან,
 ენა დაშვრების, მსმენლისა ყურნიცა დავალდებიან.

და რადგანაც ასეთია ის სუფისტური, ზეციური საყვარული, განაგრძობს პოეტი, მე იმას კი არ უგალობ, არამედ „ვთქვენ ხელობანი ქვენანი, რომელნი ხორცთა ხვდებიან“-ო.

საშუალო საუკუნეთა ცხოვრების ფონზე რუსთველი უდაოდ გამოირჩევა, ჰუმანური შეხედულებებით რელიგიურ სფეროშიაც. მან გადალახა რელიგიური კარჩაკეტილობა ისე, როგორც ნაციონალური, ეს შორსაა ვიწრო და გონება შემზღუდველი დოღმატიკური ორთოდოქსიისაგან, თავის პოემაში ის შეგნებულად გვერდს უვლის ყველაფერს, რაც გამომჟღავნებელია კონფესიური პარტიკულარიზმისა და აღმსარებლობითი გარეგნობისა. რათა გასაგები და მისაღები იყოს საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა რელიგიის მიმდევართათვის, ის ისე ზოგადად და ფრთხილად გამოსთქვამს თავის აზრებს, რომ დღეს თავსამტვრევ საგნად გამხდარა გამოკვევა იმისა, თუ რომელი რელიგიური სისტემის ადებტია ის. მისი ღმერთი არ არის საკუთრება რომელიმე ერისა, მსგავსად ებრაელთა იეგოვასი და მაჰმადიანთა ღვთაებისა, ის „შემწეა ყოველთა მიწიერთა“, ის არ არის მრისხანე ტირანი და შურისმძიებელი, მსგავსად ალლაჰისა და იეგოვასი, ის არის „ტკბილად მწყალობელი და მზედი“. ასეთი მიდგომა რელიგიისადმი შესაძლებელი იყო ქართველთა შორის, რომელნიც სარწმუნოებრივ სფეროში არ იზიარებდნენ ბიზანტიურ ულტრა-რიტუალურსა და კონსერვატიულ-რიგორისტულ შეხედულებებს. ამის დამამტკიცებელია მათი მონაწილეობა XI საუკუნეში ეკლესიათა გაყოფის შესახებ გამართულ პაექრობაში, როდესაც გიორგი ათონელი აშკარად მიემხრო მეზობელ პარტიათა პროგრესიულ-სპირიტუალისტურ ფრთას. ქართველებისათვის უცხო იყო რელიგიური შეუწყნარებლობა და ფანატიზმი, აქ თავისუფლად გრძნობდნენ თავს ყოველგვარი რელიგიის მიმდევარნი: დავით აღმაშენებელი, რომელიც ზედმიწევნით მცოდნე იყო ყურანისა, და მაჰმადიანთა მეჩეთში დადიოდა, არანაკლებ სცემდა პატივს მათს რელიგიურ ჩვეულებებს, ვიდრე თვით მაჰმადიანი თავადები. ეს მან იმითაც დაამტკიცა, რომ ეთას კომიანიაში, რომელშიაც ქრისტიანთა დავა ირჩეოდა, მან მოიწვია როგორც მართლმადიდებელთა სამღვდელოცება, ისე სომეხ-გრიგორიანთა, აგრეთვე მაჰმადიანების შეიხი და ყადი. აზროვნების თავისუფლებით და

რელიგიური ტოლერანტობით აიხსნება ეს გარემოება, რომ ე. წ. სინაქსონანდანი, რომელიც ლიტურგიკული მიზნებით იყო თარგმნილი XII საუკუნეში, ამოგდებულ იქნა ფილოსოფოსის იოანე იტალის წინააღმდეგ მიმართული კურთხული დებულებანი ანუ ანათემატიზმები.

ასეთია ის მალალი, მოწინავე, თავისუფალი და ჰუმანური აზრები, რომეთაც რუსთველს მსოფლიო ლიტერატურულ პარნასზე ერთი პირველ ადგილთაგანი მოუპოვეს. ეს აზრები მეტეორივით არ გამოჩენილა ჩვენი ცხოვრების ჰორიზონტზე, ისინი მომზადებულია მთელი წარსული დროის კულტურული ცხოვრებით ისინი განაყოფიერებულია და აღმოცენებული კლასიკური პერიოდის ნიადაგზე, ისინი ქართულმა სინამდვილემ შეამზადა და წარმოშვა.

6

ვეფხის ტყაოსანი, როგორც ვთქვით, დღეს გამარჯვებული ხალხის კუთვნილებადაა ჩვენში აღიარებული. ის შევიდა კლასიკური მემკვიდრეობის იმ ფონდში, რომელიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას პროლეტარული კულტურის მშენებლობისას. ჩვენი დიდი მასწავლებლები ლენინი და სტალინი კულტურული მემკვიდრეობის გამოყენებისას ზოითხოვენ მისდამი კრიტიკულ მიდგომას, მისი ელემენტების დიფერენციაციას, რადგანაც ყველა ელემენტი წარსულისა არაა გამოსადეგი სოციალისტური კულტურის მშენებლობისათვის. როგორ, რა მხრივ შეიძლება დღეს ჩვენში, სოციალიზმის ხანაში, გამოყენება ვეფხის ტყაოსნისა, რა შეუძლია მის ავტორს მოგვცეს ჩვენ?

ცენტრალური კომიტეტის 1934 წლის 20 აგვისტოს დადგენილებაში ნათქვამია: ვეფხის ტყაოსანი „წარმოადგენს პოეტური შემოქმედების იმ ჯერკიდევ მიუწვდომელ მწვერვალს, რომელზეც უნდა სწავლობდეს საქართველოს თანამედროვე საბჭოთა ლიტერატურა“. რა შეუძლია ისწავლოს თანამედროვე ლიტერატურამ ვეფხის ტყაოსნის ავტორისაგან?

ვეფხის ტყაოსანი ყურადღებას იპყრობს სინამდვილისადმი განსაკუთრებული ინტერესით, ადამიანის სულის ცოდნით, ადამიანის გულისთქმათა რეალისტური ასახვით, ერთი სიტყვით—მართლის თქმით. მართლის თქმა, ანუ, როგორც დღეს ვამბობთ, „სოციალისტური რეალიზმი“ არის ძირითადი შემოქმედებითი მეთოდი თანამედროვე საბჭოთა ლიტერატურისა.

ეს ერთი. მეორე—რუსთველი იძლევა თავისი ეპოქის ფსიქო-იდეოლოგიის სრულსა და ამომწურავს, ზუსტ სურათს, ამ მხრივ ის უთუოდ შეიძლება გახდეს მისაბამ მაგალითად თანამედროვე მწერლისათვისაც.

მესამე—ხერხი მხატვრული სახეების შექმნისა, ამ სახეების მდგომარეობასა და მომენტთან შეხამებისა და გზები მათი ადამიანზე შემოქმედებისა შეუღარებელი ოსტატობით არის მოცემული ჩვენი პოეტის შემოქმედებაში, ამ მხრივ ის მასწავლებლობას გაუწევს ყოველი ეპოქის მწერალს.

დასასრულ, მისი შეუდარებელი, პირდაპირ ვირტუოზული ლექსი, ტექნიკა ლექსის თქმისა, მელექსეობისა, უნარი სალიტერატურო ენის სასაუბროსთან

დაახლოებისა არასდროს, არავისათვის არ დაჰკარგავს ნორმისა და ნიმუშის მნიშვნელობას.

მაგრამ ვეფხის ტყაოსანი ძვირფასია და მიმზიდველი არა მარტო მწერლებისათვის, არა მარტო ლიტერატურულ დარგში, არამედ ჩვენი დღევანდელი ცხოვრების სხვა უბნებზედაც.

პოემის მთავარ პერსონაჟებს, როგორც ცნობილია, ახასიათებს არაჩვეულებრივი გმირობა, მამაცობა, გამბედაობა და შეუპოვრობა. ისინი არაჩვეულებრივი გამბედაობით გადალახავენ თვალუწვდენელ ზღვებსა და ხმელეთის უდაბნოებს, ისინი თანაბარი მამაცობით ებრძვიან როგორც ლომ-ვეფხებსა და ავსულებს, — ქალებსა და დევებს, — ისე მეკობრეებსა და ყოველგვარ მტრებს; ისინი თაევამოღწებით ებრძვიან ბოროტებას და ბნელეთს, სანამ არ იტყვიან: „ბოროტსა სძლია კეთილმა, არსება მისი გრძელია“. სად ჰპოებს ყველაფერი ეს შესაფერისს რეზონანსს და გამოძახილს, თუ არა ჩვენს დიად სამშობლოში, სადაც წარმოიშვა და დაირაზმა მრავალრიცხოვანი არმია დამკვრელების, სტახანოველებისა და შრომის ავთანდილ-ტარიელებისა ქარხანა-ფაბრიკებში, საკოლმეურნეო მინდვრებში, ტექნიკის, მეცნიერების და ხელოვნების ფრონტზე? ვის გულში ჰპოებს ტარიელ-ავთანდილის გმირობა მეტს განოძახილს, თუ არა ჩვენი საამაყო შევარდნების, ჩვენი თავდადებული მფრინავებისა, რომელნიც ადამიანისათვის უჩვეულო გამბედაობით სერავენ ოკეანეებს, ყინულოვან უდაბნოებს, ჩრდილოეთის პოლიუსს, არქტიკის ნისლოვან სივრცეებს და ყველგან აფრიან-ლებენ სოციალისტური სამშობლოს აღისფერ დროშას?! ვისთვის იქნება უფრო მეტად საგულისხმო თავდადება ავთანდილისა, თუ არა ჩვენი სამშობლოს საგუშაგოზე მდკომი გმირებისათვის, სადაც ძმა ძმას სცვლის, მამა შვილს და შვილი მამას?! კეშმარიტად, ამ მხრივ ვეფხის ტყაოსანი ჩვენი დიადი სამშობლოს კუთვნილებაა!

ვეფხის ტყაოსნის ლეიტმოტივია ძმობა, მეგობრობა, ამხანაგობა, ერთიმეორის დახმარება და მეგობრისათვის თავისდადებისა. ავთანდილი საკუთარ ინტერესებს ივიწყებს, ის ხელს იღებს დროებით მის მიერ დიდი გარჯით მოპოებულ პირად ბედნიერებაზე იმისათვის, რომ დაეხმაროს გაჭირვებაში მყოფ ძმად-ნათესავს ტარიელს და გააბედნიეროს ის. განა ამგვარი საქციელის პოეზიას და მიმზიდველობას ვინმე გაიგებს და განიცდის ისე, როგორც ეს შესაძლებელია ჩვენში, ჩვენს დიად სამშობლოში, სადაც, ლენინურ-სტალინური ნაციონალური პოლიტიკის წყალობით, შექმნილია ისტორიაში უმაგალითო და გაუგონარი მტკიცე კავშირი მრავალრიცხოვანი ერებისა, რომელნიც, ერთი სულით და გულისტკმით განმტკიცებულნი, ერთი ინტერესით გამსჭვალულნი, ნამდვილ ძმურ ოჯახს წარმოადგენენ?! ამ ოჯახის ერთი წევრის ბედნიერება მეორის ბედნიერებაა, ერთის მიღწევა მეორის მიღწევაა, ერთის სიხარული მეორის სიხარულია. ამის მკაფიო და მკვეთრ მაგალითს, თუ გნებავთ, დღევანდელი ჩვენი საიუბილეო ზეიმი წარმოადგენს: გადახედეთ ჩვენს საპატიო და ძვირფასს სტუქრებს, ჩვენი კავშირის „აღამიანთა სულის ინჟინრებს“, საიდან არ მოსულან ისინი, რომ ჩვენი სიხარული გააზიარონ და თავის სიხარულად მიიჩნიონ ის?! კეშმარიტად ჩვენზე, ჩვენს სამშობლოში გაბატონებულ ძმობა-

მეგობრობაზეა ზედმიწევნით გამოჭრილი შემდეგი სიტყვები ვეფხის ტყაოს სანისა:

ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად;
კვლა მიჯნურსა მიჯნურისა ჭირი უჩნდეს ჭირად დიდად,
აჰა, მაქვსმცა უმისოსა ლხინი არმად, თავი ფლიდად.

ტარიელს, რომელიც კანონიერი მემკვიდრეა ინდოეთისა, განსაცდელი მიადგა კარს: მას ართმევენ არა მარტო სატრფოს, არამედ სამშობლოსაც. ის მთელი თავისი ტიტანური ძალით აღემართება თავისი ქვეყნის დასაცავად, მისი სამშობლო რომ სხვას ხელში ჩაუვარდეს, ის ამას არ დაუშვებს არასდროს, ის მზადაა სისხლით დაიცოს ის. „სპარსთა ვერა ვიქმ ინდოეთისა ჰამასა“,—ამბობს ის. როგორა ხვდება ეს სიტყვები ჩვენს გულსა და შეგნებას? ბედნიერება, სიხარული და მზიურა ცხოვრება, რომელიც დამყარდა ჩვენს სოციალისტურ სამშობლოში, მოსვენებას არ აძლევს ფაშისტურ ქვეყნებს კაპიტალისტური სამყაროდან, ისინი მხოლოდ იმაზე ოცნებობენ, რომ მონობის უღელი დაგვადგან კისერზე და ჩვენს სამშობლოს დაეპატრონონ. მაგრამ დიდი, განუზომელია ძალა საბჭოთა კავშირისა, რომელსაც მუდამ ახსოვს სიტყვები თავისი დიდი ბელადისა: „არც ერთი მტკაველი სხვისი მიწა ჩვენ არ გვინდა, მაგრამ არც ჩვენს მიწას, ჩვენი მიწის არც ერთ გოჯს არ დაფუთმობთ არავის“. უსაზღვროა ის პატრიოტული გრძნობა, რომლითაც ანთებული არიან საბჭოთა მოქალაქენი; ისინი, უძლეველ წითელ არმიასთან ერთად, საკუთარი მკერდით დაიცავენ თავიანთ წმიდათა-წმიდას, სამშობლოს, და ტარიელსავეთ შესძახებენ კადნიერ მტერს: შედექით უგუნურნო!

ჩვენია მკვიდრი მამული, არ მოგცემთ არცა დრამასა,
არ დაგვეხსენებით, გაგიხდით ქალაქსა, ვითა ტრამასა!

ადამიანის სულისკვეთების ისეთ სფეროში, რომელსაც სიყვარული ეწოდება, ვეფხის ტყაოსანი მაღალსა და ფაქიზ სტიმულს იძლევა. აქ სიყვარულის სარჩულად მოცემულია არა ფუქსავატობა და ავხორციანობა, არამედ ვაჟკაცობისა და გმირობის პრინციპი. თინათინი და ნესტან-დარეჯანი ავთანდილისა და ტარიელისაგან, იმის დასამტკიცებლად, რომ ისინი ღირსი არიან მათი სიყვარულისა, მოითხოვენ მათგან გმირობას და ვაჟკაცობას. „წადი, იგი მოყმე ძებნე, ახლოს იყოს, თუნდა შორად“, და „შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე“,—ეუბნება ავთანდილს თინათინი. „ბედითი ბნედა სიკვდილი, რა მიჯნურობა გგონია? სჯობს საყვარელსა უჩვენე საქმენი საგმირონია“!—ითხოვს ნესტანი ტარიელისაგან. ეს სიტყვები ვერსად ვერ იპოვის ისეთ გამოხმაურებას, როგორც ჩვენს სამშობლოში, სადაც დები, დედები, ცოლები და საცოლეები, საერთოდ საუკეთესო ჩვენი ქალები, წარბშეუხრელად თანამედროვე გმირებისაგან, თანამედროვე ტარიელ-ავთანდილებისაგან მოითხოვენ პირველ რიგში სამშობლოსათვის გარჯას, მამაცობასა და თავდადებას.

დღეს ვეფხის ტყაოსანი ხელმისაწვდომი გახდა ჩვენს კავშირში შემავალ თითქმის ყველა ეროვნებისათვის; ისინი, გრძნობენ რა მის მშვენებასა და მიზიდველობას, იმედით აღივსებიან, რომ ჩვენს სამშობლოში, სადაც ლენინ-სტალინის

პარტიის ხელმძღვანელობით შექმნილია ყველა პირობა კულტურული წარმატებისა, დაიწერება არა ერთი და ორი ვეფხის ტყაოსნისებური ნაწარმოები, გამოჩნდება არა ერთი და ორი რუსთველი მხატვრული სიტყვისა და მოელვარე აზრისა, დაიბადება ურიცხვი ავთანდილ-ტარიელი გმირობის, მეგობრობის, სიყვარულის და სამშობლოსადმი თავგანწირვისა. ამისი საწინდარია ის, რომ ჩვენ ისეთი ბელადა და წინამძღოლი გვყავს, როგორცაა გენიალური სტალინი, ჩვენა ქვეყნის უდიდეს მსოფლიო-ისტორიულ გამარჯვებათა სულისჩამდგმელი და ორგანიზატორი. ჩვენი, ქართველების, წინსვლისა და წარმატების საწინდარია ის გარემოება, რომ ჩვენ უშუალო ხელმძღვანელობას გვიწევს საქართველოს სამაყო შვილი, სტალინის შეუდრეკელი თანამებრძოლი, ამხ. ლავრენტი ბერია, მეგობარი და სულისჩამდგმელი ქართული კულტურისა და მწერლობისა.

მაშ წინ, კულტურის ახალ მწვერვალებისაკენ!

წინ, ახალ გამარჯვებებისაკენ!